

Vasile Moga, *De la Apulum la Alba Iulia. Fortificațiile orașului, Editura Sport—Turism, colecția „Monumente și muzee”, București, 1987.*

Cuprinde 175 p. cu XIII de ilustrații alb-negru și o planșă (între p. 152—153) referitoare la text și 32 de figuri, tot alb-negru, independente de lucrare.

Cuvînt înainte, p. 5—7; I. *Istoricul cercetărilor privind fortificațiile din județul Alba*, p. 9—29; II. *Cetatea dacă Apulon de la Piatra Craivii*, p. 30—44; III. *Călători străini despre fortificațiile orașului Alba Iulia*, p. 45—53; IV. *Căstrul roman și evoluția centrelor urbane de la Apulum*, p. 54—75; V. *Cetatea Alba Iulia în epoca voievodatului Transilvaniei*: 1. *Secolele IX—X*, p. 76—81; 2. *Secolul al XI-lea — mijlocul secolului al XVI-lea*, p. 81—94; VI. *Cetatea Alba Iulia în epoca principatului Transilvaniei (mijlocul secolului al XVI-lea — sfîrșitul secolului al XVII-lea)*, p. 95—119; VII. *Cetatea Alba Iulia în secolul al XVIII-lea*, p. 120—140; VIII. *Cetatea Alba Iulia în secolele XIX—XX*, p. 141—149; *Încheiere*, p. 150—156; Note, p. 157—161; Glosar, p. 162—164; Rezumat (în limba franceză), p. 165—171; Lista ilustrațiilor (în limba franceză), p. 172—174; Cuprins, p. 175.

Continuînd seria de succes a colecției „Monumente și muzee” ale patriei noastre, mai mult decît populara Editură Sport—Turism din București a publicat, în anul 1987, volumul *De la Apulum la Alba Iulia. Fortificațiile orașului*, prețios îndreptar de istorie, arhitectură și artă, datorat cercetătorului Vasile Moga, de la Muzeul Unirii din municipiul scăldat de apele Mureșului.

Utilitatea deosebită a acestei cărți rezultă și din faptul — după cum ni se confesează autorul — că „Alba Iulia este cunoscută ca una dintre cele mai vechi localități românești, locul unde s-au desfășurat și s-au împlinit mari evenimente, înscrise cu litere de aur în istoria patriei”... „centru urban unde, cum s-a afirmat adesea, fiecare piatră, stradă sau colț amintesc de un fapt sau altul din istorie, această „carte de căpății a fiecărei nații” (*Cuvînt înainte*)... „cetatea Alba Iulia și numeroasele ei monumente au atras și continuă să atragă, ca un veritabil magnet an de an, zeci și sute de mii de turiști, de toate categoriile, din țară și de peste hotare, vizitatori dornici să petreacă cît mai multă vreme în atmosfera de neîntreruptă istorie pe care o degajă zidurile și locurile de aici” (*Încheiere*).

Primul capitol se ocupă cu istoricul cercetărilor privind fortificațiile din județul Alba. După o scurtă punere în temă a cititorului privind amplasarea geografică a tinutului, în care s-au descoperit numeroase vestigii ale vieții materiale și spirituale din cele mai străvechi timpuri, cu o continuitate neîntreruptă de-a lungul mileniilor (neolitic, bronz, prima vîrstă a fierului, epoca dacică, romană, prefeudală), se trece la descrierea cetăților de pe acest meleag, considerat ca o „țară dintre cetăți și rîuri”, fie ele din Hallstatt (Teleac), din vremea statului independent dac (Căpîlna, Piatra Craivii — asupra căreia se revine în paginile următoare —, Cetatea de Baltă, Cugir), fie sistemele de apărare din epoca romană (Virful lui Pătru, Ighiu, Abrud, Războieni) ori prefeudale (Laz, Pianu de Jos) și medievale (din nou Piatra Craivii, Tăuți, Vurpăr, Cetatea de Baltă).

Amplă este partea dedicată cetății dacice de la Piatra Craivii (cuprinsul capitoului al doilea al lucrării), cetatea seminției autohtone a anpulilor, identificată cu anticul *Apulon* din *Îndreptarul geografic*, opera alexandrinului Claudius Ptolemaeus (secolul II e.n.) și a cărui nume *Apulum*, ușor modificat, va designa falnicul centru urban roman de mai tîrziu.

Analiza informațiilor călătorilor străini despre fortificațiile orașului Alba Iulia constituie obiectul de studiu al secțiunii a treia a îndreptarului. Astfel, sînt amintite naște din diferite cronic medievale ale secolelor sau notele unui Georg Reichenstorffer, Sebastian Münster, Giovanandrea Gromo, Pierre Lescalonier, Jacques Bongars, Giorgio Tomasi, Martin Onitz, David Fröhlich, Conrad Jacob Hildebrandt, Evlia Celebi, Wolfgang Bethlen, Edmund Chishull, Aubry de la Motraye, fiind folosit, totodată, și planul întocmit, în 1711, de locotenent-colonelul inginer Giovanni Morando Visconti pentru cetatea de la Alba Iulia. Bazat, în special, pe acest document topografic militar austriac și pe rezultatele cercetărilor arheologice de epocă romană, practicate cu începere din anul 1980, Vasile Moga argumentează, surprinzător, că vechea opinie, după care de la începuturile stăpînirii romane în Dacia și pînă la ridicarea (la debutul veacului XVIII) marii cetăți bastionare, ar fi existat în acest oraș un număr de cinci fortificații egale în timp, trebuie respinsă. De fapt, după părerea autorului, sînt doar două cetăți, anume, căstrul legiunii romane a XIII-a *Gemina*, adaptat și utilizat, apoi, în decursul evului me-

diu ca fortificație feudală și cetatea bastionară, atotcuprinzătoare, în formă de stea cu șapte colțuri, de tip Vauban, edificată în acel veac al iluminismului, și ale cărei ziduri și construcții interioare sînt și astăzi conservate.

Partea a patra a volumului prezintă problematici privitoare la castrul roman și evoluția centrelor urbane de la Apulum (*municipium Aurelium Apulense, colonia Aurelia Apulensis, municipium Septimium Apulense, colonia Nova Apulensis*), nefiind totodată omise enumerarea dovezilor istorice despre continuitatea locuitorilor pe aceste meleaguri după retragerea aureliană.

Capitolul cinci vorbește despre dezvoltarea cetății Alba Iulia în epoca voievodatului Transilvaniei, circumscrisă unor două mari perioade: secolele IX—X și secolul al XI-lea — mijlocul veacului al XVI-lea.

Importanța deosebită a orașului, ales drept reședință a principatului Transilvaniei (mijlocul secolului al XVI-lea — sfîrșitul celui următor) face obiectul expozeului părții a șasea a cărții, urmînd ca istoria sistemului de fortificații (tip Vauban) din veacul al XVIII-lea sau descrierea edificiilor aparținînd secolelor XIX—XX să încheie cuprinsul ultimelor două capitole ale lucrării (șapte și opt).

Desigur, autorul nu uită a pomeni că în interiorul aceluiași important centru urban s-au construit, de-a lungul timpului, mai multe clădiri, monumente, cu semnificație artistică și istorică deosebită (printre ele citez catedrala romanică din secolul XIII, palatul princiar, datînd din perioada cînd Alba Iulia era capitala principatului autonom transilvan, 1541—1691, edificiul celebrei biblioteci documentare Batthyaneum, clădirea colegiului academic cu rang de universitate, prima instituție ardeleană de învățămînt superior, începînd cu anul 1622, palatul „Babilon“, 1851—1852 și Casa Ofițerilor, devenită „Sala Unirii“, 1898). La rîndul lor, statuile și elementele arhitecturale comemorative, precum Obeliscul lui Horea, Cloșca și Crișan de pe Dealul „Furcilor“, monumentul ecvestru al lui Mihai Viteazul etc., creații de frunte ale veacului nostru, au intrat de mai multă vreme în circuitul turistic intern și internațional.

Consider că valoarea deosebită a prezentei lucrări se datorează în primul rînd faptului că ea înmănușează, în pagini emoționale, pentru *prima* oară, informații, descrieri, analize științifice de specialitate, într-un tot unitar, date pînă acum risipite prin numeroase alte volume sau notații inedite. Și tocmai din această cauză, cartea depășește cu mult pretențiile unui simplu ghid!

Scrisă într-o formă de ținută, ilustrată cu sugestive figuri, beneficiînd de judicioase note, roadele citirii amănunțite a unei lungi liste bibliografice, a unui interesant glosar și a unui cuprinzător rezumat în limba franceză, atît de necesar celor din străinătate, dornici de inițiere, lucrarea în sine constituie un real succes științific și de librărie al cercetătorului „bălgrădean“ Vasile Moga.

CONSTANTIN POP

Pál Lipták, *Avars and Ancient Hungarians*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983, 208 p. + XXIII pl.

De peste trei decenii, profesorul Pál Lipták este o prezență remarcabilă în viața științifică maghiară. Antropolog reputat, el și-a orientat cercetările spre antropologia istorică, zisă și „paleoantropologie“, adică studiarea biologică a populațiilor din epoci istorice mai îndepărtate, pe baza resturilor osteologice. Lucrările sale (circa 60 la număr) privesc îndeosebi populația teritoriului Ungariei actuale din mileniul I e.n., deci din epoca migrațiilor.

Cartea de față reprezintă o sinteză a acestor preocupări de o viață. De dimensiuni medii, ea cuprinde însă o problematică largă, depășind intrucitva obiectul enunțat prin titlu. Trebuie să evidențiem condițiile grafice excelente în care a fost editată, precum și limba de largă circulație în care a apărut. Mai consemnăm structurarea judicioasă, pe capitole scurte, factor care facilitează consultarea ei.

O scurtă prefață (p. 7) și o introducere (p. 9—10) prezintă atît scopul lucrării cît și metoda urmată. Se arată că avem în față o monografie „de natură biologi-